

'המוציא', כי לענין זה אין שייכת בה גזרה, או בגלל שאנו מניחים שכשעשאה כן נמלך בדעתו לעשותה פת רגילה, ואף אם אח"כ אפה בחמה כיון שבשעת גלגול היתה דעתו לפת רגילה כבר נתחייבה בחלה (עפ"י מאירי).

ויש סוברים שלכך פטור, משום שאינו נעשה לדעת אכילה בדרך פת אלא לחרכו באור ולעשותו כותח, הלכך אעפ"י שבלילתו עבה פטור. ומ"מ כשעשאו כעבין חייב משום שהרואה יחשוב שעשאו ככל פת (תרי"י עפ"י רבנו תם; רשב"א. וע"ע במאירי). ומהרש"א פרש בדברי התוס' שבלילתו רכה כסופגנים.

דף לח

ע. כיצד מברכים על:

- א. 'כובא דארעא' (= מין מאפה העשוי בקרקע).
- ב. דבש תמרים או שאר משקים היוצאים מן הפירות.
- ג. 'טרימא' (= כתישת פירות או שאר דברים).
- ד. 'שתית' (= מאכל העשוי מקמה קליות. ולעתים מיועד לרפואה).
- ה. שלקות.
- ו. זית מלוח.

א. כובא דארעא (הנאפת בקרקע, כמו שהערביים שוכני המדברות אופים (רמב"ם. וכ"כ תר"י בדעת רש"י). ואילו הרשב"א נקט בדעת רש"י שאופים אותו בקרקעית הכירה. ע"ש); אמר רב יוסף: מברך עליו 'בורא מיני מזונות', שאין בו צורת לחם (שבלילתו רכה שלא כשאר עיסות. תר"י) אלא גיבול בעלמא. מר זוטרא קבע סעודתו עליו וברך 'המוציא לחם' ושלש ברכות לאחריו.
[אמר מר בר רב אשי: אדם יוצא בו ידי חובתו בפסח, שהוא בכלל 'לחם עוני']

דבר שבלילתו רכה שאפאו בתנור או באלפס ללא משקה, ואפילו משה מעט שמן כדי שלא ישרף – ברכתו 'המוציא' ולאחריו שלש ברכות. ואולם טרוקנין שעושים בגומא בכירה, ברכתה 'מזונות' אם לא קבע עליהם סעודה. יש מפרשים משום שאלו בלילתם רכה מאד (מג"א). ויש אומרים משום שאין עליה צורת פת (עפ"י הרמב"ם), או שאין זה דרך לישא ולא דרך אפיית לחם (לבוש). וצריך עיון לדינא (עפ"י באור הלכה קסת, טו. וצ"ע לפי זה מה דין ה'לחוח' כשלא קבע עליו סעודה. ומנהג התימנים לברך עליו 'מזונות').

ב. דבש תמרים ושאר משקים היוצאים מן הפירות, ובכלל זה חומץ היוצא מענבים שאינם מתבשלים ('ספוניות') – ברכתם 'שהכל', שנחשבים כזיעת הפרי, שאין פרי מיועד למשקה אלא זיתים וענבים בלבד. כן אמר מר בר רב אשי. ותלו הדבר במחלוקת התנאים לענין זר האוכל משקים של פירות תרומה, האם משלם קרן וחומש כשאר אוכל תרומה אם לאו.

- א. הלכה כרבי יהושע שפוטר מתשלומי תרומה, וכמר בר רב אשי שברכתם 'שהכל'.
 - ב. בה"ג כתב: רק אם נתן לתוכם מים ברכתם 'שהכל' (וכן יוצא לדעת הראב"ד, כפי שהבינו הרשב"א. ע"ש). ואילו התוס' ותר"י חולקים וסוברים שגם מי פירות לבדן ברכתן 'שהכל'.
- יש מפרשים דברי בה"ג בדבש תמרים בלבד, לפי ששבח הכתוב את ארץ ישראל בדבש הזב

מהתמרים, הרי שהדבש שינוי למעליותא וכדין שמן זית, אבל שאר משקים היוצאים על ידי סחיטה מן הפירות – ברכתם 'שהכל' (רא"ש; וכן צדד הרשב"א). ויש מפרשים דברי בה"ג שמי פירות בעינם יורדים דרגה אחת, להיות ברכתם 'האדמה' (מהר"ם. וע' רש"ש).

ג. יש שכתבו שלא אמרו אלא במשקים היוצאים מעצמם, אבל יצאו ע"י סחיטת הפרי – ברכתם 'העץ' (עפ"י ראב"ד ומאירי בפירוש אחד). ואין כן דעת רוב הפוסקים.

ואם רוב אכילת הפירות על ידי סחיטה, נראה שתלוי הדבר במחלוקת הראשונים אם מברכים עליהם 'העץ' או 'שהכל' [ואף על פי שהשו"ע סתם כדעה אחרונה, יתכן שרק מפני הספק פסק כן, ונפקא מינה שבדיעבד יצא בברכת 'פרי העץ'] (עפ"י שער הציון רב סקנ"ד. ובחזו"א לג,ה) נקט לעיקר שאם המשקה חביב על רוב בני אדם ונהנים ממנו כמו מן הפרי – ברכתו כברכת הפרי. וע"ע אבני נזר חו"מ צו).

ואם ממצים את גוף הפרי לתוך הכוס, ולא נותר בחוץ אלא הפסולת – יש אומרים שאינו דומה לשאר מיץ פירות, וברכתו 'בורא פרי העץ' (ע' חזו"א לג,ה). ואולם נראה שאם אין חתיכות מהפרי במיץ (כגון זה הנמכר בחנויות) – ברכתו 'שהכל' (עפ"י אור לציון ח"ב יד,ו ועוד).

ד. שכר העשוי משעורים, ברכתו 'שהכל' ולאחריו 'בורא נפשות' – שאין בו ממשות מהשעורים אלא טעם בלבד, ועוד שיש להם עילוי אחר בפת, ועוד בשתייה לעולם אומר 'שהכל' (עפ"י תוס' ורא"ש).

ג. 'טרימא' (= פירות הכתושים קצת ואינם מרוסקים); ברכתם כדין הפירות השלמים כי עדיין עומדים כשהיו ואין כאן שינוי.

[מאותו הטעם מותר לעשות טרימא מתמרים של תרומה מפני שאינו מפסידה, אך לא שכר. רבא בשם רב אסי].

א. ריסק תמרים או שאר פירות לגמרי; דעת הרמב"ם והשו"ע (רב,ז) שמברך 'בורא פרי העץ'. ויש מדייקים מרש"י לברך 'שהכל' (תה"ד כט. ומובא ברמ"א שם. ואולם הט"ו כתב שרש"י נקט אורחא דמלתא והוא הדין במרוסקים לגמרי). ונראה שגם לפי שיטתם, בדיעבד אם ברך 'העץ' – יצא (מנחת שלמה צא,ג). וי"א לברך 'האדמה' (ב"ח שם בד' הטור).

ולדינא העיקר לברך 'העץ' או 'האדמה' – ברסק תפוחי אדמה וכדו', מלבד בדבר שאבדה לגמרי צורתו ולא ניכר כלל מה הוא – אז יברך 'שהכל' (עפ"י רמ"א ומשנ"ב שם. עע"ש. ולפי זה יש לברך על 'טחינה' ברכת 'שהכל'. וכ"כ במקור הברכה בלוח הברכות. וע' אגרות משה או"ח ח"א סה). ויש נוקטים לעיקר לברך 'שהכל' על רסק פירות (עפ"י אבני נזר חו"מ צו. וכן כתב בשו"ת אור לציון ח"ב יד,ב. ובשם הגר"י קמינצקי מובא (דברי חכמים ספי"ד) שהמברך 'עץ' או 'שהכל' יש לו על מי לסמוך). וכן כתב ב'אור לציון' (שם) אודות רסק תפוחי אדמה ('פירה') – שיש לחוש לדעת תרומת הדשן (והטור, וכמדויק מרש"י, וכ"כ הדרישה בדעת הרמב"ם). ומטעם זה יש לברך על משמש המעוך לגמרי ('לדר') ברכת שהכל, כמו שכתבו בברכי-יוסף וברב-פעלים (ח"ב כ). ואם ברך 'העץ' – יצא. ואולם על ריבה שיש בה חתיכות פירות שלא נתרסקו לגמרי – מברך כברכת הפרי. עכ"ד.

מאידך פסק (שם מו,מא) לברך על קורנפלקס העשוי מגרעיני תירס מעוכים ללא טחינה – 'בורא פרי האדמה' (וע' גם מקור הברכה כה). ורק זה העשוי מקמח תירס – ברכתו 'שהכל'. וכן כתבו אודות 'פופקורן', כיון שלא נימוח ולא נתרסק, אעפ"י שצורתו הראשונה אבדה לגמרי – ברכתו לא נשתנתה, וכ'קורנפלקס' העשוי מגרעיני תירס מרודדים (עפ"י מקור הברכה כה). ויש שכתבו לברך על קורנפלקס 'שהכל' מפני שאין הפרי ניכר (ע' אג"מ אה"ע ח"א קיד ועוד).

עוד כתב בספר אור לציזון, שהאוכל קורנפלקס בחלב, הרי הוא טפל לחלב ומברכים עליו 'שהכל' (אך אין הדבר מוסכם. ונראה שמשנתנה הדבר לפי דעות בני אדם ולפי הנסיבות).

ב. מנהג העולם לברך על שוקולד לסוגיו ברכת 'שהכל'. אמנם יש סוברים שנראה מעיקר הדין לברך עליהם 'העץ' שהרי זהו שימושו העיקרי של הקקאו, אבל למעשה הורו הגדולים שאין לשנות ממנהג העולם לכתחילה. ויש שכתבו שמעיקר הדין כך הוא (ע' מנחת שלמה צא, ב; מקור הברכה כא, ובהסכמת הגרשו"א שם; אור לציזון ח"ב יד; שבט הלוי ח"ז כו, ב; אגרות משה או"ח ח"ג לא).

בדומה לזה הסיקו בגמרא (לט.) לענין ראשי לפתות שנחתכו דק דק – ברכתם 'האדמה', שאין זה שינוי הגורע כי עושים כן כדי למתק טעמם.

חזרת (חריין) כמות שהיא, החתוכה דק דק; דעת המגן-אברהם שאין מברכים עליה כלל, ובבאור הלכה (תעה, ב) כתב שיש לברך עליה 'בורא פרי האדמה' או עכ"פ 'שהכל'.

ד. 'שתית' (= מאכל העשוי מקמח קליות); אמר רב חסדא [בדעת רב ושמואל]: עבה, המיועדת לאכילה – ברכתה 'מוזנות'. רכה, שעיקרה נעשית לרפואה (ואינה עשויה לסעוד אלא לשתות. תוס') – 'שהכל' (ולפי שנהגה ממנה צריך לברך הגם שעיקרה לרפואה. וכיון שאין דרכה להאכל בצורה זו אין מברכים עליה את ברכתה הפרטית ואף לא 'האדמה' אלא 'שהכל' (עפ"י הרשב"א [יש להעיר מרש"י סנהדרין סו: שפי' על 'שתית' סתם – משקה]).

מאכל שדרכו להאכל רק לרפואה ויש הנאה באכילתו, הכרעת המג"א והגר"א לברך את ברכתו הראויה לו. וכן משמע החלטת המשנ"ב (עפ"י אגרות משה או"ח ח"א פב).

ה. שלקות; נחלקו אמוראים כיצד ברכתן, אם 'האדמה' אם 'שהכל'. לדעת רב חסדא (כפרשי" ותוס'), אין מחלוקת בדבר אלא כל שכשהוא חי ברכתו 'האדמה' (כי כן דרכו להאכל), אם בשלו או שלקו מברך 'שהכל'. וכל דבר שכשהוא חי ברכתו 'שהכל' – כשמבשלו ונתקן בכך מברך 'האדמה'. ויש מפרשים שרב חסדא בא לחלוק ולא לפרש (תר"י ורא"ש בדעת הגאונים והרי"ף).

ולדעת רב נחמן נחלקו בדבר תנאים ואמוראים.

לפי הרי"ף (כפי שפרשו דבריו בתוס') מחלוקתם אמורה בכל אופן, גם כשנשתנו בבישול לגריעותא. ופסק הרי"ף שגם באופן זה יש לברך עליהן 'האדמה'. ואולם רבנו יהודה (בתוס') חולק וסובר שרק אם משתבח בבישול מברך 'האדמה' אבל אם נאכל חי – מברך 'שהכל' כשנתבשל. ואעפ"י שכמבשלו קעת עם בשר ותבלינים הוא משביח, אם כשהיה מתבשל לבדו נגרע טעמו – ברכתו 'שהכל'.

דבר הנאכל כמות שהוא חי והוא משובח גם לאחר הבישול – לא נשתנית ברכתו (תר"י בדהתוס); רא"ש; רשב"א. והראב"ד כתב שלרב חסדא אפילו לא נפגם בבישול, כיון שנשתנה מברך 'שהכל'.

ו. זית שנמלח (כמה ימים. רש"י); רבי יוחנן בריך עליו 'בורא פרי העץ'. [והשוו בגמרא דינו לדין השלקות, ובאופן שנשתנה למעלותא. ויש מי שכתב (בישוב דברי רש"י מקושיית הגרעק"א) שלמ"ד שלקות ברכתם 'שהכל', זית מליח וכן שלקות של פרי העץ – ברכתם 'האדמה'. עפ"י הגר"ז גולדברג].